
DOKUMENTUM

Az Európai Bizottság 1990 óta rendszeresen közöl információkat a szociális biztonság tárgy körében (MISSOC – *Mutual Information System on Social Protection*). 2000 óta a jelentések nemcsak a 15 tagállam, de Izland, Liechtenstein és Norvégia adatait is tartalmazzák (2003-tól Svájcét is fogják). Az információszolgáltatás célja, hogy az egymással összehasonlítható adatok, illetve jogszabályok ismertetése révén megkönnyítsék az egyes országoknak a szociális biztonság rendszerének modernizációja érdekében tett erőfeszítéseit. Jelen számunkban a 2002-es év első jelentését közöljük (Missoc-Info 01/2002 = http://europa.eu.int/comm/employment_social/missoc/2002/intro_en.pdf), amely a 18 ország szociálpolitikáját, illetve a családtámogatások különböző formáit hivatott röviden bemutatni. Az egymástól gyakran igen eltérő megoldások jól mutatják, mennyire „egységes” az Unió e tekintetben is – elég csak a jelentés első mondatára pillantást vetnünk, amely szerint Európában „hivatalos meghatározása nincs is a családnak”.

CSALÁDPOLITIKA ÉS A CSALÁDI TÁMOGATÁSOK KÜLÖNBÖZŐ FORMÁI EURÓPÁBAN¹

A család intézményének értelmezése Európában

Európában, ahol hivatalos meghatározása nincs is a családnak, a család intézménye nem képezi a nemzetek közötti egyezmények gyakori tárgyát.

Mivel a „családpolitikának” nevezett terület meghatározása és annak megvalósítása az Uniót alkotó egyes nemzetek kizárólagos hatáskörébe tartozik, az Európai Uniónak e téren semmilyen kompetenciája nincsen.

Az európai törvényhozási gyakorlatban, a munkaerő szabad mozgását lehetővé tevő két védőintézkedéstől eltekintve (a 1612/68 számú rendelet, amely az adott ország dolgozóival azonos adózási és jóléti feltételeket biztosít a vendégmunkásoknak, illetve a 1408/71 számú rendelet, amely a szociális védőháló biztonságát hivatott biztosítani az EU-n belül mozgó foglalkoztatottaknak és azok családjainak), csak a kilencvenes években, az Európai Bizottság

¹ Foglalkoztatás és szociálpolitika. Szociális biztonság és társadalmi integráció. Kiadja: Az Európai Bizottság Foglalkoztatási és Szociálpolitikai Főigazgatósága. Unit E. 2. A kézirat lezárva: 2002 júniusában.

1989 augusztusában² kiadott „Párbeszéd a családpolitikáról” című állásfoglalása után születtek konkrét intézkedések a családokkal kapcsolatban, az abban foglalt ajánlások és irányelvek alapján.

Ez a dokumentum emeli ki először a „család” fontosságát azért, hogy rávilágítja a figyelmet az azt körülvevő gazdasági és szociális környezetre is. Következtetéseiben javasolja, hogy a társadalompolitikában a család, mint olyan kapjon fajsúlyosabb szerepet, ezen belül is szenteljenek különös figyelmet a gyermekvédelemnek, a terhek igazságos megosztásával tegyék kiegyensúlyozottabbá a munkát és a családi életet (hangsúlyozva a gyermekgondozási lehetőségek fejlesztésének kiemelkedő fontosságát), illetve kiemelt ráirányítja a figyelmet bizonyos családtípusokra (különösen a csonka családokra, a nagycsaládokra és az alacsony jövedelmű családokra). A családpolitikáért felelős Miniszterek Tanácsának 1989. szeptember 29-i állásfoglalása politikai terminusokkal is megismételte a „Párbeszéd”-ben foglaltak lényegét.³

1989-ben, kölcsönös eszme- és információcserét követően, létrehozták az „Európai Nemzetek Családpolitikáját Vizsgáló Bizottság”-ot (*European Observatory on National Family Policies*), melynek feladatául a családpolitika irányának és fejlődésének nyomon követését határozták meg a tagállamokon belül.⁴ A szervezet, melynek működését számos független szakértő koordinálta, 1999-ben az „Európai Családügyi Vizsgálóbizottság” (*European Observatory on Family Matters*) nevet vette fel, a névváltozással is jelezve a megnövekedett beavatkozási területet.

Itt érdemes megjegyezni azt is, hogy 1990-ben, az Európai Bizottság tisztségviselőiből létrehoztak egy munkacsoportot, melynek feladatául a tagállamok különböző családpolitikáinak lehetséges kölcsönhatásainak vizsgálatát jelölték meg.

Azok az első irányelvek azonban, amelyek európai léptékben foglalkoztak a családokkal, illetve azokra közvetlen hatást gyakoroltak, csak egy lassabb vajúdással megszületett politikából erednek. Ez a nők és a férfiak esélyegyenlőségét hivatott biztosítani, különös hangsúlyt fektetve a munka és családi élet összehangolására.

Ennek az első, bár meglehetősen szerény vívmánya a Tanács 1996-os, a szülők gyermekgondozási szabadságát elfogadó direktívája volt.⁵ Ebben az iránymutatóban nemcsak elismerték, hogy az Európai Közösségnek intézkedéseket kell foganatosítania a munka és a családi élet támasztotta követelmények összehangolásához, de egyben rámutattak a megfelelési nehézségekre is.

1999-ben, a Közösség „Összehangolt stratégia a szociális védőháló modernizálására” (*A concerted strategy for modernising social protection*)⁶ elnevezésű foglalkoztatási programjának jegyében az Európai Bizottság leszögezte az alábbiakat: „A családvédelmi intézkedéseknek segíteniük kell abban, hogy a családok összehangolhassák a munkát és a családi életet. A családokat, illetve a családi élet és a munka összehangolását segítő támogatásoknak a biztosítása nem csupán a nők és a férfiak esélyegyenlőségét hivatott szolgálni, hanem az gazdasági szükségszerűség is, a demográfiai változások fényében.”

2 A COM (89) 1989. augusztus 8-i állásfoglalásának végső változata.

3 Az OJEC C 1989. október 31-i, 89/C 277/02 számú állásfoglalása, 2–3. oldal.

4 A több mint tíz éve működő Vizsgálóbizottság több olyan kulcsfontosságú tudományos munkát publikált, melynek eredményei jelentős támpontot adtak ezen bevezető megírásához.

5 ACE 1996. június 3-i 96/34/CE direktívája, az 1996. június 19-i OJEC L 145, 4–9. oldal.

6 Az 1999. július 14-i COM (99) 347 végső változatának 10. oldala.

Nemrégiben a Foglalkoztatási és Szociálpolitikai Miniszterek Tanácsának a nők és férfiak munkában és családi életben kiegyensúlyozott arányú részvételével kapcsolatos határozati javaslatára alapján a kérdés ismét napirendre került.⁷

Ezek a társadalom- és családpolitikával kapcsolatos megfontolások ugyanakkor nem akadályozták meg a Bizottságot abban, hogy az Igazságügyi és Belügyi Tanács vezérletével is nagyra törő célokat fogalmazzon meg, illetve intézkedéseket hozzon a családjog területén.

Ezek közé tartozik például a Bizottság a szülői felelősségről szóló, 2001 márciusi munkadokumentuma is,⁸ amelyben kölcsönösen elismerik az erre vonatkozó döntéseket. Ez a dokumentum, amely elsősorban a gyermekekre irányítja a figyelmet, szorgalmazza a családjogi törvény egész Európára kiterjedő alkalmazását, illetve több megelőző intézkedés bevezetését, amelyekkel a kortárs társadalomban kialakult újfajta családi helyzeteket kezelni lehet.

Összegezve, annak ellenére, hogy az Európai Uniónak nincs egységes családpolitikája, annak nagy jelentőséget tulajdonít. Ezt tanúsítják az EU, számos területen hozott jogalkotói tevékenységei, így azok az intézkedések is, melyeket a vendégmunkára és szabad mozgásra, esélyegyenlőségre, munkajogra és munkakörülményekre, illetve szociális védelemre vonatkoznak.

Demográfiai vetület

A demográfiai adatok kétségkívül befolyásolják a családpolitika modernizációját. Nyilvánvaló hatásuk megmutatkozik a családtámogató szolgáltatások iránti igényekben, illetve abban, hogy az adott ország pénzügyi lehetőségei mennyire teszik lehetővé ezeknek a kívánalmaknak a kielégítését. A legfrissebb európai statisztikákból⁹ kiviláglik néhány tendenciózus demográfiai változás.

Népességnövekedés

A termékenységi ráta évek óta tartó csökkenése 1995-ben érte el a mélypontját (1,42), azóta úgy tűnik, hogy az EU országokban 1,45 körül stabilizálódott. A legalacsonyabb termékenységi mutatókat jelenleg a mediterrán országok mutatják, Spanyolországban (1,19), Olaszországban és Görögországban, míg a legmagasabb értékeket Írország (1,89), majd mögötte Franciaország és Finnország mutatja. Az Európai Gazdaság területén csak Izlandon (1,99) és Norvégiában (1,84) tapasztalható ilyen vagy ennél magasabb ráta. Azonban egyik országban sem érik el a mutatók a generációs reprodukcióhoz szükséges értékeket.

Házasságkötés

Az 1960-as évek óta folyamatosan esnek a házassági mutatók. Európában a 60-as években még 8 házasság jutott 1000 lakosra, amely 1999-ben már 5,1-re csökkent (hasonló adatokat mutat az EEA [*European Economic Area*], az Európai Gazdaság területe is). Az eltelt negyven esztendő folyamatainak köszönhetően mostanra annyira leromlott a válási arány, hogy a korábbi 15 helyett mára majdnem minden harmadik házasságra jut egy válás. Míg a hatvanas években 2,5 millió házasságot kötöttek és 170 000-et bontottak fel, 1999-ben 1,9 millió

7 A 2000. július 31-i 2000/C 218/02, OJEC C 218, 5. oldal.

8 A COM (2001) március 27-i végleges változata.

9 Európai Szociális Statisztikák – Demográfia, Eurostat, 2000-es kiadás.

házasságkötésre 700 000 válasz jutott. Ezzel párhuzamosan egy másik tendencia is kibontakozóban van: az újrَاهázasodók száma kitartóan emelkedik.

Az első házasságot kötők átlagéletkora is folyamatosan emelkedett az elmúlt harminc évben. Az első házasságkötés rövidtávú mutatójának esése is az egész Európai Unióra jellemző tendenciát mutat: a fiatal párok inkább az együttélést, mint a házasságkötést választják. A vadházasság leginkább az északi országokra, illetve Franciaországra és az Egyesült Királyságra jellemző, míg ez az együttélési forma jóval kevésbé gyakori a mediterrán országokban és Írországban.

A népesség elöregedése

1960 és 1999 között a hatvan éven felüliek aránya az európai népességen belül meredeken, 16-ról 21 százalékra, megemelkedett. A listát Olaszország, Görögország és Németország vezeti. Ezzel egyidejűleg a gondoskodásra szoruló idősök aránya is megugrott (a 60 év feletti korcsoportba tartozók aránya a 20–59 éves korcsoport részesedési arányához képest), hiszen míg ez a hatvanas években csak 29,4 százalék volt, 1999-re ez 38,6 százalékra emelkedett, amely biztos, hogy problémákat okoz a gondozás és az ellátás megszervezésében.

Két országban (Írországban és Izlandon) a fiatalok és az idősök globális függőségi mutatója nagyon magas, amely a fiatal népesség nagyobb (60 százalékos) részesedési arányából ered. Németországban, Görögországban és Olaszországban, ahol a mutató átlag körüli értéket mutat, az idősök aránya az aktív népességen belül magasabb, mint a fiataloké.

Változások a család összetételében

Már most megmutatkoznak a jelei annak a változásnak, amelyből majd sokkal változatosabb formájú és összetettebb családformációk bontakozhatnak ki. A vadházasság egyre inkább elterjed (Skandináviában minden negyedik pár így él együtt), több a válás, az újrَاهázasodás, a mostohagyerek és -szülő. Azonban érdemes megfigyelni azt is, hogy ebben nagy a különbség az Európai Unión belül: a sokkal hagyománytisztelőbb dél (ebben az értelemben ide tartozik Írország is) és észak között jelentős az eltérés.

Család- és háztartástípusok:

Mind a gyerekes, mind a gyermektelen családtípusok átalakultak, mára egyre többféle háztartástípus figyelhető meg. Igaz, hogy több a család, de azok egyre kevesebb főből állnak: a legkisebb 2,1 fővel Finnországban, a legnagyobb 3,1 taggal Spanyolországban. Az egész EU területére vetítve az átlagos családméret 2,5 főt számlál. Nő az egyszülős és az egyszemélyes háztartások száma, ugyanakkor hanyatlak az összetett, többgenerációs családforma, amelyben a családmag mellett több generáció is együtt él.

Az Európai Unió 2000. évi, a társadalmi helyzetről szóló beszámolójában¹⁰ felhívja a figyelmet arra, hogy a családokban és a háztartásokban bekövetkezett változások meggyengítik a családi összetartás kötelekeit, így ennek következtében növekvő terhek nehezednek a szociális intézményekre (szociális támogatás, gyermekgondozás), különösen az ún. „rizikós” háztartásokból (hátrányos- vagy többszörösen hátrányos helyzetű családok részéről).

¹⁰ Európai Bizottság és Eurostat, 2000.

A család és a háztartás fogalmának különböző meghatározásai

Az EU 15 tagállamában, illetve Izlandon, Liechtensteinben és Norvégiában végzett vizsgálatok beszámolóí alapján¹¹ két alapvető kategória különíthető el:

- Az országok egy része szigorúan elkülöníti a „család” fogalmát a „háztartás”-étól.
- Más országokban a két kifejezést egymás szinonimájaként, megkülönböztetés nélkül használják.

A fogalmakat szigorúan elhatároló országokban – ahol a „család”-nak társadalmi, sőt jogi értékeket tulajdonítanak, a „háztartás”-nak pedig csak szigorúan gazdasági értelemben vett értéket –, illetve azokban, amelyek csak a család fogalmát ismerik, a megkülönböztetés alapjául kulturális örökségük szolgál. Ezek közé az országok közé tartozik Dél-Európa nagy része és az Egyesült Királyság.

A többi országban a két fogalom vagy nincs elhatárolva egymástól, vagy csak a „háztartás” kifejezést használatos. Franciaország az egyetlen, ahol egy harmadik fogalmat, az „otthon”-ét (*foyer*) alkalmazzák az „összes létező helyzet összefoglalására”.

A családot, már ahol a fogalmat használják, az egyes országok különbözőképpen definiálják¹² Némelyik országban, így Olaszországban is, a házasság fogalmával kapcsolják össze a családot, amelynek szinte kivétel nélkül van valamilyen – vérségi vagy szülői, illetve örökbe fogadói-rokonsági kötelék jellege, de gyakrabban inkább mindkettő egyszerre. A definíciók sorát a legextrémebb példa, Norvégiáé zárja, ahol még az egyedül élő hajadon vagy agglagény is teljes családnak számít.

Jelentős eltérés mutatkozik abban is, hogy milyen szerepet tulajdonítanak a családnak, illetve hogyan támogatják a családokat azok között az országok közt, ahol a „családnak” pontosan meghatározott fogalma van, illetve ahol ilyen fogalom nincsen. Azokban az országokban, ahol nincs definiált fogalma a családnak, a terminus nem takarja a választhatóság kívánalmait. Igaz, hogy Hollandiában a „gyermek” szó képezi meglehetősen egyértelműséggel az elsődleges elbírálás tárgyát, azonban árulkodó módon Dániában, Németországban, Írországban, Liechtensteinben, Norvégiában és az Egyesült Királyságban gyakran a „gyermek” és nem a „család” kifejezést használják az adott nyelven, amikor meghatározzák a juttatásokat.¹³

A mediterrán országok kivételével, az *újfajta családformációkat* (elvált párok, élettársi viszonyban élők, homoszexuális párok, újrահázasodott párok, egyszülős családok, mostohaszülős-mostohagyerekes családok) úgy tűnik, többnyire jogosultnak ítélik sok juttatásra, illetve ugyanolyan jogokat és kötelezettségeket kapnak, mint a hagyományos értelemben vett családok – a homoszexuális párokat kivéve. Utóbbiakat hivatalosan csak Franciaországban, Hollandiában, Norvégiában, Finnországban és Svédországban ismerik el, és csak kevés országban fogadhatnak gyermekeket örökbe, annak ellenére, hogy több országban már régóta heves vita folyik erről. Végezetül, mindenütt jellemző, hogy az egyszülős családoknak kiemelt figyelmet szentelnek.

Még azokban az országokban sincsenek azonban többségben ezek az újfajta családformációk, ahol viszonylag nagy számban képviseltetik magukat. Ismét hangsúlyozni kell azt a különbséget, amely Észak- és Dél-Európa között van. Az északiak sokkal „nyitottabbak” arra,

11 Ezek a beszámolók ennek a tanulmánynak a második részében szerepelnek.

12 Minden esetben a család fogalmának meghatározását a szociális juttatásokra való jogosultság kritériumának függvényében határozták meg, illetve az ahhoz kapcsolódó törvények alapozták meg.

13 Lásd: Missoc táblázatok

hogy ezeket az újfajta családformációkat a törvénybe foglalják, annak ellenére, hogy néhány déli országban, így például Spanyolországban is, rendszeresen a parlament elé kerülnek erre vonatkozó törvényjavaslatok.

Az összes vizsgált országban a *családdal kapcsolatos viták* megkezdődtek, vagy rendszeresen napirenden vannak, ami bizonyítja az adott téma fontosságát.

Családi juttatások és anyasági juttatások: Hol húzódik a kettő közti határ?

A skandináv országok kivételével, az országok nagy része világosan elkülöníti a családi – és anyasági juttatásokat, amelyek különböző rizikókkal járnak. A családi juttatások azt a célt szolgálják, hogy a gyerekeseket segítsék a gyermekek nevelésében, míg az anyasági juttatásokat arra szánják, hogy a gyermek születésével együtt járó jövedelem-kiesést kompenzálják.

Ennek ellenpéldáját hozzák a skandináv országok (Dánia, Izland, Norvégia, Finnország és Svédország), ahol a családi és az anyasági juttatások (ez utóbbit bizonyos esetekben az anyasági juttatásokkal együtt kezelik) közötti mezsgyét nem határozzák meg világosan, attól az általános elvtől vezérelve, hogy a szülőknek segítséget kell nyújtani abban, hogy ne kelljen dolgozniuk és gyerekeiket/gyermeküket gondozhassák azok világrajövetele után.

Azonban Svédországban, egy európai jogi állásfoglalás esete után,¹⁴ a családi és az anyasági juttatások közötti különbséget világosan meg kellett határozni.

A támogatás forrása is különböző. Mivel a két, különböző típusú juttatást többnyire nem ugyanaz az intézmény folyósítja, értelemszerűen ezek maguk is különböző szervektől származnak.

Arra azonban Luxemburg helyesen mutat rá, hogy bizonyos juttatások a két vitatott juttatások határmezsgyéjén is húzódnak. Ilyen eset például az anyasági segély és a gyermekági segély, amelynek „célja, hogy a terhességgel együtt járó nehézségeken segítsen, ugyanakkor biztosítson egy alanyi jogon járó juttatást is.”

Végezetül pedig azt kell megjegyezni, hogy az átmeneti vagy személyre szabott megkülönböztetések az anyasági juttatások esetében a legmeghatározottabbak.

Juttatások

Mindegyik ország egész skáláját biztosítja valamilyenfajta készpénzes juttatásnak, adókedvezménynek vagy természetbeni juttatásnak. Ezek az intézkedések azt bizonyítják, hogy a tagállamok mindegyikében megvan az a közös akarat, hogy enyhítsenek az egy vagy több gyerek felnevelésével együtt járó, a családokra nehezedő terheken.

Az alábbi rövid összegzésben az összes tagállamra közösen jellemző, alapvető juttatásokat vesszük számba. A juttatások mértékét nem vetjük össze,¹⁵ így semmilyen jelzés nem olvasható ki ebből arra vonatkozólag, mennyiben közelítenek egymáshoz ezek a juttatások.

Családi vagy gyermekek után járó juttatások

Mivel a családpolitika eszköze par excellence, a családi és gyermekek után járó juttatások messze a legalapvetőbb pénzjuttatásoknak számítanak. Ezeket a juttatásokat a gyermek lakhe-

¹⁴ A Kuusijärvi eset (CJEC, C-275/96).

¹⁵ Lásd: MISSOC táblázatok.

lyétől, illetve életkorától függően állapítják meg (legyen bár örökbefogadott vagy más), s 16, 17, 18 vagy 19 éves koráig folyósítják (de akár 27 éves koráig is, ha tanul, szakképzésen vesz részt vagy fogyatékos).

A juttatásban részesülő személy, azaz az a személy, aki a gyermeket gondozza, vagy aki a gyermek gyámja,¹⁶ akinek nem kell szükségszerűen a gyermek természetes szülőjének lennie, többnyire – a gyermekhez hasonlóan – ugyanolyan tartózkodási követelményeknek kell megfelelnie, a szükséges jövedelem-feltételek mellett (bár ez például nem igaz Ausztriában), sőt néha még bizonyos biztosítás feltételeinek is. Kiegészítő juttatásokra vagy speciális segélyekre is jogosultak lehetnek néhány esetben:

- Ha a szülő vagy a gyám egyedül neveli a gyermeket (ez például „extra” segélyezést jelent Dániában, illetve egyedülálló szülői támogatást Franciaországban, Liechtensteinben, Izlandon és Svédországban).
- Ha a gyermek fogyatékos (Dánia, Görögország, Spanyolország, Franciaország, Izland, Hollandia, Ausztria és Portugália).
- Nagycsaládosok esetében (Görögország, Spanyolország, Franciaország, Olaszország, Liechtenstein és Ausztria).
- Ikrek születése esetén (Spanyolország, Franciaország, Írország és Liechtenstein, de Norvégia, Finnország és Svédország is meghosszabbított idejű juttatást biztosít).
- Az alacsony jövedelmű vagy legalább háromgyerekes családok segítése (erre példa Franciaországban és Írországban a kiegészítő családi támogatás).

A támogatás vagy teljes mértékben a kormánytól származik (mint például Luxembourgban és Hollandiában), vagy vegyes rendszereken alapul (adók, munkavállalói és munkaadói kedvezmények). A pénz is ezután különböző intézményrendszerektől ered.

A juttatásokat többnyire havonta folyósítják, de ez alól is akad kivétel, Görögországban és Norvégiában egy összegben, évente fizetik ki.

Anyasági juttatások

Általánosságban véve, az anyasági juttatások közé tartoznak a természetben nyújtott segítség formái (ez majdnem mindig egészségügyi szolgáltatást jelent, bár néha szülői vagy anyasági szabadságot is jelenthet, mint például Svédországban és az Egyesült Királyságban), illetve a pénzbeli segélyek, amelyekkel a munkakieséssel járó jövedelem-kiesést kívánják kompenzálni a törvény által meghatározott gyermekgondozási szabadság ideje alatt.

Rendkívül nehéz az anyasági juttatásokból bármilyen következtetést is levonni, leginkább a terminológia miatt. Azonban a legfontosabb intézkedések sorakozzanak itt az alábbiakban:

Az anyasági/apasági segélyek vagy anyasági juttatások többnyire a várandós asszony munkakiesésével járó jövedelem-kiesést hivatottak pótolni.

A törvény által biztosított gyermekgondozási szabadság ideje alatt havi vagy napi összegben megállapított juttatást folyósítanak, feltéve, ha a jogosult aktív résztvevője a munkaerőpiacnak. A segély összegét többnyire a nettófizetés, vagy annak egy része arányában határozzák meg (a magánvállalkozók esetében a bevétel arányában), a kedvezmények, tagság vagy bizto-

¹⁶ Ez a személy az esetek többségében az anya.

sítás kívánalmi szerint. Némely országban ez az összeg a betegszabadság összegével azonos (például Liechtensteinben, Hollandiában, Norvégiában, Finnországban és Svédországban) vagy a rokkantsági segéllyel egyenlő (Írország).

Olaszországban „anyasági utalványt” (*maternity voucher*) adnak a nem dolgozó anyáknak.

Egy másik juttatás egy meghatározott összegű térítés, a gyermekszületési (vagy örökbefogadási) segély, amelyet gyermekágyi segéllynek is neveznek, amelyet egy összegben vagy több részletben (például Luxemburgban) fizetnek ki az anyának, hogy ebből fedezze egészségügyi kiadásait.

(Szülői) gyermekgondozási segélyek

Számos országban (Németország, Franciaország, Luxemburg és Ausztria) gyermekgondozási díjat vagy fizetnek azoknak a szülőknek, akik úgy döntenek, hogy részmunkaidőben dolgoznak vagy teljesen, megszakítják a munkájukat, hogy gyermeküket nevelhessék. Ez az összeg a jövedelemtől, a szakmában eltöltött időtől vagy a biztosítástól függ, amelyet a gyermek két-éves koráig folyósítanak (Franciaországban hároméves korig).

Finnországban és Svédországban is fizetnek „szülői díjat” különböző időszakokra, miután a szülési szabadság letelt (ez Finnországban 157, Svédországban 450 nap). Úgy tűnik azonban, hogy míg ez utóbbi az anyai juttatásokkal kapcsolódik szorosan össze, a szülői gyermekgondozási segély inkább a családi juttatásokkal.

Megelőzésre irányuló intézkedések a munkajogban

Leggyakrabban a gyermekgondozás biztosításával próbálják megoldani a munka és a családi élet összehangolását. A 60-as évekig a leggyakoribb családmódelben a feleség otthon maradt, míg eltartotta a családot. Manapság azonban a legtöbb nő a család mellett munkát is vállal. Az 1996-os, a *szülői szabadságról* szóló európai direktívával összhangban,¹⁷ a vizsgálat alá vett összes ország bevezette a megfelelő törvénykezési intézkedéseket. Érdekes módon ez a kérdés nagyobb jelentőséget és támogatást kapott az északi országokban, ahol a támogató intézkedések bevezetését olyan rendelkezésekkel együtt társították, amelyek a gyermekgondozási intézményekre vonatkoztak, különösen az iskoláskor előtti gyerekek ellátására. Finnország számos formáját kínálja az államilag támogatott iskola előtti gyermekintézményeknek.

A szülői szabadság időtartama három hónaptól (ez a leggyakoribb a tagállamokban) két évig terjed. Igénybe veheti ezt akár az anya, akár az apa, külön-külön is vagy egymással megosztva, de akár egyszerre is, egyidejűleg, olyan formában, ahogy nekik megfelelő: egyhuzamban, kisebb időszakokra bontva vagy részmunkaidő mellett, részletekben. Mindegyik országban *garantálják a szülők számára, hogy visszakapják a munkájukat* a szülői szabadság után vagy kinevezik őket egy hasonló munkakörbe.

Luxemburg az egyetlen ország, ahol a szülői szabadság feljogosít az egyösszegű térítés felvételére. Sok országban az alkalmazottak szintén jogosultak egy „rendkívüli szabadságra”, amikor valamilyen váratlanul felmerült családi probléma (betegség vagy baleset) sürgősen haza szólítja őket, ha jelenlétük nélkülözhetetlenül fontos a gyermek megtartásában. Ez a szabadság, amelyet ritkán fizetnek ki, többnyire bizonyos időre korlátozódik (kivéve a három év

17 A Tanács 1996. június 3-i, 96/34/CE számú direktívája a szülői szabadságról szóló keret-megállapodás, amelyet az UNICE, CEEP és az ETUC összehozott.

alatti olasz gyerekek szüleit), de ennek időtartama nem számít bele a nyugdíj alapjául szolgáló időszakba.

A munkajog még ennél is több szabadságot biztosít bizonyos családi eseményeknek (házasság, születés, halál) például Franciaországban és Luxembourgban.

Végezetül, az országok közül egyre több gondolja úgy, hogy a részmunkaidős foglalkoztatás és a csökkentett munkaidő segíthet a szülőknek abban, hogy összehangolják a munkát és a családi életet: a *rugalmas munkaidőre* vonatkozó intézkedéseket nemrégiben fogadták el több országban is, így Németországban, Franciaországban és Hollandiában, Norvégiában, Ausztriában és Portugáliában.

Szociális biztonság

Az előző részben felvázolt közvetlen és közvetett juttatások mellett, a szociális védőháló más, különböző szálait is számításba kell venni, ha a családról beszélünk, így az időskor, a betegség, a baleset, a munkaképtelenség és a munkanélküliek segítését is.

Öregségi nyugdíj

Azokban az országokban, ahol a nyugdíj összegének meghatározásánál a munkában eltöltött évek számát veszik figyelembe, az otthon, gyerekneveléssel eltöltött időszakot is beleszámítják, bár az országonként változik, hány évet fogadnak el nyugdíjra jogosultságként.

Ezen túl, állás nélküli szülők például Franciaországban akkor is jogosultságot szerezhetnek öregségi nyugdíjra, ha jövedelmük nem halad meg egy bizonyos összeghatárt. Néhány esetben a nyugdíj összege a gyermekek számától is függ, így például Liechtensteinben is, ahol még az is jogosult az öregségi nyugdíjra, akinek nincs meg az ennek elnyeréséhez szükséges foglalkoztatási ideje.

Betegség

Kétfajta családi juttatást kell világosan elkülöníteni a betegséget illetően. Némelyik országban olyan családi betegbiztosítási rendszert dolgoztak ki, amelyben az egészségbiztosítási járulék összege a biztosítottal együtt biztosított családtagok számától függetlenül azonos összegű marad (erre példa Németország, Franciaország és Luxemburg).

Családi okokból speciális különjuttatásokat is biztosítanak. Luxemburgban például az a munkából kiesett idő is fizetett szabadságnak számít, amelyet az egyik szülő a súlyosan beteg gyermekével tölt; ennek összege pontosan megegyezik a betegszabadság összegével. Dániában példának okáért, a gyermekszületéssel járó egészségügyi szolgáltatások ingyenesek.

Munkaképtelenség, rokkantság

Számos országban, ha egy olyan biztosított személy válik munkaképtelenné vagy rokkanná, akinek másokat is el kellene tartania, akkor emelt összegű juttatásra jogosult (példa erre Belgium, Norvégia és Ausztria).

Munkanélküliség

Ami a munkanélküliséget illeti, kétféle típusú juttatással támogatják a családokat: a gyermekneveléssel töltött időszakot beszámítják a munkanélküli segélyre való jogosultság megszerzéséhez szükséges időszakba (erre példa Hollandia) vagy, a másik esetben, a munkanélküli se-

gély összegét megemelik, ha az erre jogosult személy mások eltartásáért is felelősséggel tartozik (például Liechtensteinben, Luxemburgban és Norvégiában).

Adózás

Az előzőekben taglalt családi juttatások mellett még az adóterhek csökkentésével is támogatják a családokat. Ehhez tartozik az is, hogy a különböző családi juttatások után nem kell adót fizetni.

Sőt, néhány országban még a jövedelem után járó adózási kötelezettségeket is csökkenthetik a családok.

- Lehetőség van például arra, hogy a fizetendő adót egy meghatározott összeggel csökkenték, például Görögországban, ahol az adóteher csökkentésének mértékét a családban nevelt gyermekek száma határozza meg.
- Egy másik módja az adócsökkentésnek az, amikor az adóköteles jövedelmet csökkentik (például Németországban, Spanyolországban, Franciaországban, Norvégiában, Liechtensteinben, Ausztriában és az Egyesült Királyságban), amelynek különböző változatai vannak:
 - Franciaországban például az adóköteles családi jövedelmet elosztják a családtagok számával (természetes jogi személy, házastársak, de ugyanígy azok a személyek is, akik az adóügyi előírások szerint eltartásra jogosultak).
 - Más országokban (például Németországban, Liechtensteinben, Ausztriában és az Egyesült Királyságban) az adózásra jogosult jövedelmet egy bizonyos összeggel csökkentik, így enyhítve a családok adóterhein.

(Vég Adrienn fordítása)